

ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

УДК 371.13:373.3(091)(477)

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УКРАЇНІ (КІН. ХХ – ПОЧ. ХХІ СТ.)

Большакова І.О.

У статті висвітлюється проблема підготовки вчителя початкової школи до інтегрованого навчання молодших школярів в Україні наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст.
Ключові слова: інтегроване навчання, професійна освіта.

В статье рассматривается проблема подготовки учителя начальной школы к интегрированному обучению младших школьников в Украине (конец ХХ – начало ХХІ века).

Ключевые слова: интегрированное обучение, профессиональное образование.

The paper addresses the problem of primary school teacher training for integrated education of junior schoolchildren in Ukraine at the end of the 20th – the beginning of the 21st century.

Key words: integrated education, professional education.

Постановка проблеми. На початку ХХІ ст. Україна як учасниця Болонського процесу розпочала процес модернізації системи педагогічної освіти згідно з європейськими парадигмами виміру успішності її результату. Процес модернізації насамперед характеризувався створенням ступеневої системи освіти, введенням кредитно-модульної системи навчання, яка ґрунтується на принципах свідомості, індивідуалізації та диференціації, що забезпечує реалізацію системного підходу до навчання. Процес інтеграції України в світовий освітній простір спричинив зміни у підготовці фахівців різних галузей, у тому числі і вчителів початкової школи.

На думку В.Бондаря, “модернізація системи вищої педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу вимагає оновлення діяльності вищих педагогічних навчальних закладів з урахуванням національних надбань світового значення та кращого європейського досвіду, забезпечення професійної підготовки конкурентноздатних компетентних фахівців, які зможуть повноцінно виконувати багатofункціональну педагогічну діяльність” [1, с. 22].

Ідея інтегрованого навчання є однією з провідних ідей сучасної освіти, оскільки знімає протиріччя між безмежністю сучасного інформаційного простору та обмеженістю людських можливостей щодо сприйняття, засвоєння та застосування отриманої інформації. Використання інтегрованого

навчання у навчально-виховному процесі початкової школи є актуальним питанням сьогодення, оскільки модель навчання, побудована на засадах інтеграції, знімає проблему інтелектуального перевантаження молодших школярів, сприяє цілісному розумінню світу учнями початкової школи, формуванню міжпредметних та ключових компетентностей учнів, стимулює розвиток пізнавальних та творчих здібностей, розв’язує протиріччя у наступності між дошкільною та початковою освітою.

О.Сухомлинська зазначає: “Нині неможливо розпочати розв’язання проблеми, не визначивши, що ж було зроблено до цього, від чого потрібно відштовхнутись, розвиваючи, розбудовуючи нове знання” [6, с. 8]. Отже, ретроспективний аналіз процесу підготовки вчителя початкової школи до інтегрованого навчання молодших школярів наприкінці ХХ ст. – поч. ХХІ ст. може стати підґрунтям подальшого розвитку інтегрованого навчання у початковій школі на сучасному етапі.

Аналіз досліджень та публікацій. Поняття інтеграції в освіті наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст. розглядалося науковцями у різних аспектах. Інтеграцію як принцип і тенденцію у розвитку освіти розглядали І.Бех, В.Максимова. Відображення у навчанні процесів інтеграції, що відбуваються у науці висвітлювали А.Беляєва, Н.Бібік, М.Вашуленко, І.Зверева, В.Ільченко, О.Савченко та ін. Інтеграцію знань учнів початкової школи про людину та світ висвітлювала Н.Шахирева (1997), розвиток творчої

активності молодших школярів у процесі інтеграції різних видів музичної діяльності – В.Холоденко (2004), психолого-педагогічні основи виховання особистості молодшого школяра в умовах інтегрованого підходу до навчання розглядала М.Іванчук (2005), інтеграцію видів художньої діяльності як засобу розвитку мовлення молодших школярів – О.Лобанчук (2008). Н.Захарова досліджувала міжпредметні зв'язки як засіб формування загальнопізнавальних умінь молодших школярів (2000), М.Явоненко обґрунтувала систему творчих завдань міжпредметного характеру для розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів (2007). Формування у студентів умінь здійснювати інтеграцію змісту навчальних предметів на уроках у початковій школі – О.Комар (1995), підготовку вчителя до реалізації міжпредметних зв'язків у початковій школі розглядала І.Шевчук (1997).

Метою даної статті є ретроспективний аналіз процесу підготовки вчителя початкової школи до інтегрованого навчання молодших школярів наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст., який може стати в нагоді у разі моделювання та здійснення інтегрованого навчання у початковій школі на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. У др. пол. ХХ ст. підготовка майбутнього вчителя початкової школи здійснювалася: у педагогічних училищах (50–60 рр.); педагогічних училищах та педагогічних інститутах (60–80 рр.); педагогічних коледжах та університетах (кінець ХХ – поч. ХХІ ст.) [4, с. 34].

Залежно від соціального запиту освітня педагогічна система готувала у 50–60-х рр. вчителя початкової школи як *викладача* навчальних дисциплін (вчителя-предметника), оскільки основною функцією педагога було формування знань, умінь, навичок учнів у вивченні ними окремих дисциплін; у 60–80-х рр. – вчителя-*вихователя*, оскільки пріоритетним в освіті став всебічний гармонійний розвиток особистості учня наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст. – вчителя-*творця*, вчителя-*психолога*, що пов'язувалося з необхідністю формування компетентної особистості, забезпеченні індивідуалізації, диференціації, гуманізації, інтеграції, полікультурності навчально-виховного процесу [4, с. 19].

Структура підготовки майбутнього вчителя початкової школи у др. пол. ХХ – поч. ХХІ ст. змінювалася двічі: у 60-х рр. це було пов'язано з відкриттям факультетів підготовки вчителів початкової школи у вишах та наприкінці ХХ ст. – у зв'язку з введенням освітньо-кваліфікаційних рівнів підготовки фахівців.

Наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст. вітчизняними педагогами активно починає впроваджуватися інтегрований підхід до навчання, який стає можливою формою забезпечення комплексності, повноти та цілісності знань, формування системного мислення майбутнього фахівця, сприяє глибшому усвідомленню навчально-виховного процесу у школі. Унікальною особливістю початкової школи є те, що діяльність вчителя вже організаційно, і методично, і процесуально є інтегрованою, бо всі предмети викладає один учитель. Від уміння вчителя початкової школи аналізувати зміст кожної теми у межах окремого предмету для реалізації міжпредметних зв'язків, змісту окремого предмету для інтеграції різних предметів,

бажання організувати навчально-виховний процес таким чином, щоб учні вправлялися у розв'язуванні завдань міжпредметного характеру, залежить реалізація ідеї інтегрованого навчання.

Готовність до інтегрованого навчання майбутнього вчителя початкової школи стає актуальною проблемою, оскільки більшість дисциплін, що вивчаються у початковій школі є у широкому розумінні інтегрованими курсами.

Ідея інтегрованого навчання у початковій освіті того часу втілювалася у життя створенням інтегрованих курсів “Природознавство” (авт. Н.Бібік, Н.Коваль), “Я і Україна” (авт. Н.Бібік, Н.Коваль); “Програма інтегрованого курсу з математики, читання, Я і Україна, основ здоров'я для 1 класу” (авт. М.Вашуленко, Н.Бібік, Л.Кочина, Н.Коваль) тощо. На засадах інтеграції побудовано особистісно-розвивальний зміст таких підручників для початкової школи, як: “Горішок” (авт. Н.Бібік, М.Вашуленко, Л.Кочина); “Довкілля” (авт. К.Гуз, В.Ільченко, С.Собакар) “Я і Україна” (авт. Н.Бібік, Н.Коваль) тощо. З позицій інтегрованого підходу розроблена освітня галузь “Мистецтво” (авт. О.Костюк, Л.Левчук, Л.Масол, О.Рудницька), дисципліна – “Основи здоров'я” (авт. підручників І.Бех, Т.Воронцова, В.Пономаренко, С.Страшко, О.Ващенко, Т.Бойченко, О.Савченко та ін.) тощо.

Наприкінці ХХ ст. перед вищими навчальними закладами постало завдання – допомогти майбутньому вчителю здійснювати внутрішньопредметну інтеграцію (наприклад, у процесі викладання курсу “Навчання грамоти”), міжпредметну інтеграцію (наприклад, у процесі викладання курсу “Ознайомлення з навколишнім”).

У процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи реалізувалася мета – навчити об'єднувати окремі частини різних предметів (наприклад, вивчення спільних понять) для викладання як цілого у спільності мети та методів навчання.

Таким чином, підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інтегрованого навчання молодших школярів здійснювалася у кількох напрямках:

- навчання студентів умінь реалізувати міжпредметні зв'язки на уроках (у процесі вивчення дидактики та методик викладання окремих дисциплін);
- ознайомленні з особливостями проведення інтегрованих уроків (у процесі вивчення дидактики та методик викладання, або введенням окремого спецкурсу, наприклад “Особливості підготовки та проведення інтегрованих уроків у початковій школі. Програма спецкурсу” (Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, програма розроблена за участю В.Бондаря (1995);
- упровадженні спецкурсів з підготовки до викладання окремого інтегрованого курсу для початкової школи (наприклад, “Основи викладання освітньої галузі “Мистецтво” (авт. О.Костюк, Л.Левчук, Л.Масол, О.Рудницька, О.Щолокова та ін.).

Вченими були визначені основні психолого-педагогічні умови, що забезпечують готовність майбутнього вчителя до інтегрованого навчання:

- комплексне вивчення дисциплін психолого-педагогічного та методичного характеру;
- проведення інтегрованих лекцій і спецкурсів з метою вироблення розуміння міжпредметних зв'язків між поняттями;

- вивчення різних форм і методів формування наукових уявлень і понять у процесі інтегрованого навчання, а також можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у цьому процесі.

На поч. XXI ст. з'являється ряд праць, присвячених підготовці майбутнього вчителя початкової школи до інтегрованого навчання. Зокрема, Н.Пахальчук вивчається проблема готовності майбутніх учителів початкових класів до інтегрованого викладання мистецьких дисциплін у контексті сучасних вимог професійної освіти, Н.Колесник розглядає інтегровані форми навчання у системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості, розробляє інтегрований курс "Методика викладання художньої праці" [3, с. 105]. В.Бучківська, викладач Хмельницького гуманітарно-педагогічного інституту, розробила інтегрований курс "Методика трудового та професійного навчання" у процесі підготовки вчителя початкових класів" [2]. Н.Сінопальнікова (*Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди*) розглядає проблему підготовки студентів до інтегрованого навчання через набуття ними досвіду застосування інтегрованих форм і методів навчання, який з'являється у процесі спеціально організованої навчально-пізнавальної діяльності під час педагогічної практики та у вивченні спецкурсу "Інтегровані форми організації навчання у початковій школі" [5, с. 168].

Таким чином, підготовка вчителя початкової школи до інтегрованого навчання молодших школярів наприкінці XX – поч. XXI ст. здійснювалася у процесі

інтеграції знань із загальнопедагогічних та предметно-методичних дисциплін на лекціях та семінарах; створенні інтегрованих курсів на базі об'єднання двох навчальних дисциплін предметного та методичного спрямування (наприклад, курс "Теоретичні основи початкового курсу математики" та "Методика викладання математики"); створенні спецкурсів для методичної підготовки майбутніх фахівців до викладання окремого інтегрованого курсу в початковій школі.

Висновки. Наприкінці XX – поч. XXI ст. відбуваються зміни у процесі професійної підготовки вчителя початкової школи, зокрема впроваджуються особистісно орієнтований, компетентісний та міждисциплінарний підходи до організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах. Аналіз періодичної преси, дисертаційних досліджень даного періоду, програм вишів виявив, що система підготовки майбутніх учителів початкової школи спрямована на предметне викладання навчальних дисциплін, домінує диференціація. Підготовку майбутнього вчителя початкової школи до інтегрованого навчання молодших школярів здійснювалася на рівні створення спецкурсів, на рівні реалізації міждисциплінарної взаємодії у вивченні окремих дисциплін психолого-педагогічного та методичного спрямування.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження вбачаємо у висвітленні питань, пов'язаних з підготовкою вчителя початкової школи до формування міжпредметної компетентності молодших школярів.

Література

1. Бондар В. І. Конкурентоздатність педагога як складова його професійної компетентності / В. І. Бондар // Початкова школа. – 2008. – № 7. – С. 22–23.
2. Бучківська В. В. Інтеграція змісту курсу "Методика трудового та професійного навчання" у процесі підготовки вчителя початкових [Електронний ресурс] / В. В. Бучківська, Г. В. Бучківська. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/2326/1/05bvvpk.pdf>. – Назва з екрана.
3. Колесник Н. Є. Інтегровані форми навчання у системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів / Н. Є. Колесник // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – Вип. 21. – С. 185–188.
4. Скоробогатова М. Р. Развитие системы подготовки учителей начальных классов в Украине (вторая половина XX столетия) : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01/ Скоробогатова Мария Ростиславовна. – Ялта, 2010. – 265 с.
5. Сінопальнікова Н. М. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу в початковій школі : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Сінопальнікова Наталія Миколаївна ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2010. – 267 с.
6. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К. : А.П.Н., 2003. – 68 с.